Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

ANKARA ULUS HALİNİN KENT BELLEĞİNDEKİ TEMSİLİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Eda Balaban VAROL

Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, edabalaban@nevsehir.edu.tr, ORCİD: 0000-0002-5040-9352

Balaban Varol, Eda. "Ankara Ulus Halinin Kent Belleğindeki Temsili Üzerine Bir Araştırma". ulakbilge, 86 (2023 Temmuz): s. 523–534. doi: 10.7816/ulakbilge-11-86-02

ÖZ

1937 yılında mimar Robert Oerley tarafından tasarlanan Ankara Ulus Hali, toplumun alışveriş gereksinimine hizmet sunması amacıyla inşa edilmiştir. Yapı hem tasarımı hem de işlevi dolayısıyla Ulus'un önemli yapılarından biri olmuştur. Dönemin mimari anlayışına uygun tasarlanan yapı; kentteki günlük yaşamın bir parçası olmuş, çevresindeki diğer ticari ve sosyal mekânlarla bütünleşmiştir. Günümüz alışveriş alanlarından farklı olarak Hal yapısı tasarım ve kullanımda 'tüketim odaklı' bir mekân olarak düşünülmemiş; sokağın kamusal dokusu ile birleşen müşterek pratiklerin mekânı olarak planlanmıştır. Bu nedenle bir Cumhuriyet dönemi yapısı olarak, Ulus Hali tarihsel ve toplumsal yönüyle de değer taşımaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmada, kent belleğinde önemli bir alışveriş noktası olarak kaydedilen Ankara Ulus Hali tarihsel ve toplumsal değişimlerin bir sahnesi olarak ele alınmakta; kent belleğindeki karşılığı okunmaya çalışılmaktadır. Bu konu kapsamında yapılan araştırmanın amacı bir kent değeri olarak Ankara Ulus Hali'nin toplumun gündelik yaşamındaki önemini vurgulamaktır. Bu amaçla konu ile literatür taraması yapılmış; mekân üzerine yazılan gazete haberlerine ulaşılmıştır. Araştırma nitel bir çalışma olarak tasarlanmış; mekânın semantik değeri konu ile ilgili gazete haberleri üzerinden ulaşılan bulgular ışığında yorumlanmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçların Ulus Hali'nin kent belleğindeki sürekliliğine katkı sağlayacağı ve konu ile ilgili yapılacak yeni çalışmalara yol göstereceği umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ulus Hali, Ankara, kent belleği, bellek ve mekân

Makale Bilgisi:

Geliş: 2 Haziran 2023 Düzeltme: 27 Temmuz 2023 Kabul: 29 Temmuz 2023

© 2023 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Kent belleği, tarihsel bağlam içinde var olan kent dinamiklerinin geçmişten geleceğe aktarımını ifade etmektedir. Bu dinamikler yazılı ve sözlü kültürden öte, bir toplumun ritüelleri ve kentin mekânsallığı olarak özetlenebilir. Ancak kent belleği kavramı altındaki bu bağlamı kentten bağımsız düşünmek mümkün değildir. Kent; onu tanımlayan, inşa eden ve deneyimleyen toplum ile anlam kazanmakta; bu edimlerin oluşturduğu bellek ile varlığını sürdürebilmektedir. Bu kapsamda kent Rossi'ye (1984: 130-131) göre, kolektif belleğin hem kendisi hem de mekânıdır. Bu yaklaşımda kent, bir toplumun belleğinin inşa edilmesindeki süreci kapsayan ve sınırlayan bir zemin olarak ön plana çıkmaktadır. Ünlü (2017: 76) ise kentin, deneyim ediminin bir sonucu olarak kentsel bellek ve kentsel kimlikle ilişkili olduğunu düşünmektedir. Bu ilişkide deneyim toplumun kent ile bağ kurmasına araç olmaktadır. Çünkü insan deneyimlediği mekânı belleğinde kaydetmekte ve mekânı anlamlandırmaktadır.

Zaman kavramının kent insanı ile ilişkisine dikkat çeken Gökgür'e (2017: 55) göre "zaman, mekânın içinde, tarih ve bellekle birlikte dolaylı olarak yer almaktadır." Bu yaklaşımda insan geçmiş, şimdi ve gelecek sıralamasında değişime tanıklık etmekte ve bu anların kaydını da belleğinde tutmaktadır. Bu ilişki içinde kent belleği kavramı da, toplumun ortak geçmişi ve ortak edimlerinin kaydıdır ve toplumdaki bütün bireylerin müşterek belleği olarak imlenebilir. Paydaş olunan bu bellekte toplumun her bireyinin hatırladıkları ya da unuttukları olay ve durumlar benzerlik içermektedir. Erbey de (2020: 265), bu ortak bellek kavramına dikkat çekmekte; bu kavramın mekândan bağımsız olamayacağını ifade etmektedir. Erbey'e göre kentsel mekânlarda gerçekleşen bir değişim, kent insanının mekân ile ilgili anılarının değişimine de neden olmaktadır. Nora da (2006) "süreklilik duygusunun" temelinde mekân olduğunu ve bir mutlak olarak belleğin somuta ve uzama/mekâna kök saldığından bahsetmektedir. Bu nedenle "mekânın kalıcılığı/değişmezliği bellek ve topluluk kimliğinin oluşumunda kaçınılmaz etkendir. Mekân ve bellek birbirlerini oluşturur" (Gökgür, 2017: 55). Bu yaklaşıma göre kentsel bellek kavramının varlığı da toplumun deneyimlediği ve kaydını tuttuğu mekânların varlığı ve sürekliliği ile mümkündür.

Kent belleği ile ilişkili mekân kavramının, olay ve durumlara tanık olan ve nesilden nesile kesintisiz olarak aktarılan her ölçekteki açık ya da kapalı mekânlar olduğu söylenebilir. Bu mekânları oluşmasını ve toplum ile bağlantısı Auge'in "yer" ve "yok yer" kavramları ile açıklanabilir. Auge'ye (2016: 77) göre, yer kavramı kullanıldığında, "bir olay, bir söylence ya da bir tarih" kastedilmektedir ve bu nedenle mekân kavramı yer kavramından daha belirsiz bir kavramdır. Auge yer kavramının üç özelliğinin olduğuna dikkat çekmekte; bu özellikleri kimlik, ilişkisellik ve tarihsellik olarak adlandırmaktadır. Bu yaklaşıma göre bir 'yok yer'in yer'e dönüşebilmesi için, birey o mekânı toplumun diğer üyeleri ile birlikte tekrar tekrar deneyimlemeli; diğer mekânlardan farklı olarak belleğinde kaydetmeli ve anlamlandırarak zihninde simgeleştirmelidir. Yer ve yok yer kavramları zıt anlamlı kavramlar değildir; ikisi de bellek ile ilişkili olarak değişebilir. "Yer, bir tarafta belli bir coğrafyaya özgü toplumsallaşmanın beraberinde getirdiği örf, adet, alışkanlık ve ritüellerin izlerini taşırken, diğer tarafta kişinin bulunduğu mekânı bireysel deneyimlerle içselleştirmesine, orada güven ve aidiyet duymasına da imkân verir." (Auge, 2016: 8). Başka bir ifade ile yer, toplumsal pratiklerin deneyimlendiği ve kaydedildiği; kısacası kent belleğinin oluştuğu ve sürdürüldüğü mekânlardır. Auge'un yaklaşımına göre kent belleğinden bağımsız günümüz alışveriş merkezileri ya da havaalanları yok yer olarak nitelendirilebilirken; toplumun pratikleri ile tanımlanan herhangi bir alan 'yer' olarak tariflenebilmektedir. Bu geniş tarif içinde, bir sokakta kullanıcının tanımladığı bir köşe başı ya da bir dükkanın önü bile yer olarak nitelendirilebilir. Mekânsal sınırlarla tanımlanmış olmasına gerek yoktur. Toplum tarafından içselleştirilmiş; kimlik, ilişkisellik ve tarihsellik olarak toplumun belleğinde kaydedilmiş bir iç mekân ya da bir dış mekân olabilir.

Bu bilgiler doğrultusunda yapılacak bu çalışmanın konusu, bir yer olarak Ankara Ulus Hali'nin kent belleğindeki karşılığını sorgulamaktadır. Bu konu kapsamında Ulus Hali'nin toplumun gündelik yaşamındaki rolünü araştırmak ve mekânı 'yer' kavramı aracılığıyla tartışmak yapılan çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışmada amaçlanan sonuç sadece literatüre katkı sağlamak değil; aynı zamanda belirlenen alanda deneyimlenen gündelik yaşamın önemini de açığa çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda bir Cumhuriyet değeri olarak Ulus Hali'nin güncel ve yakın gelecekteki durumu da çalışma kapsamında tartışmaya açılmaktadır. Bu bağlamda bellek ve deneyimdeki Ankara Ulus Hali'nin sosyo-kültürel yönünü ele alabilmek için, çalışmada mekân ile ilişkili gazete haberleri araştırılmış; ulaşılan bulgular ışığında mekânın 21. yüzyıl Ankara'sındaki yeri değerlendirilmiştir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman analizi, araştırılan konuya yönelik yazılı materyallerin incelenmesini ve analiz edilmesini içeren bir araştırma

yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Çalışmada konu ile ilgili incelenen dokümanlar, gazete haberleri olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan gazete haberlerine, dijital arşivler üzerinden ulaşılmıştır.

Çalışmada bulgular iki aşamada toplanmıştır. İlk olarak çalışmada "Google Gelişmiş Arama" seçeneği kullanılarak eski gazeteler taranmıştır. Araştırma kapsamında yapılan sorgulamada "Ulus Hali" ve "Ulus Sebze ve Meyve Hali" kelimeleri kullanılmıştır. Yapılan taramada, "Google Gelişmiş Arama" seçeneği üzerinden ilgili kelimeler aratılırken; "site veya alan adı" sekmesine, belirli eski gazete arşivlerini elektronik ortamda araştırmacılara sunan "www.gastearsivi.com" internet sitesi yazılmıştır. Ulaşılan eski gazetelerden sadece Ankara Ulus Hali ile ilgili haberler seçilmiş; konu ile ilişkili bulunmayan haberler çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. İkinci aşamada ise konu ile ilgili eski ve güncel haberler, 1924 yılında kurulan Cumhuriyet Gazetesi'nin arşivi üzerinden sorgulanmıştır. "Gazetenin seçiminde, gazetenin tirajı ve/veya ideolojik yönelimi dikkate alınmaksızın; diğer ulusal gazetelerden çok daha eski bir tarihte yayım hayatına başlamış olması ve elektronik arşiv erişilebilirliği açısından en uygun kaynak olması etkili olmuştur" (Özbaşaran, Ziyalar ve Aşıcıoğlu, 2020: 4458). Cumhuriyet Gazetesi üzerinden yapılan taramada da "Ulus Hali" ve "Ulus Sebze ve Meyve Hali" kelimeleri aratılarak, konu üzerinde yazılmış haberler seçilmiştir. Yapılan taramanın sonucunda, mekân ile ilgili ulaşılan bulgular retorik bir yaklaşımla yorumlanmıştır. Yapılan taramada ulaşılan siyaset ile ilgili haberler çalışmada kapsam dışı bırakılmıştır.

1. Ulus Hali

Ulus Hali yapısı; Kızılay Genel Müdürlüğü Binası, Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü, Numune Hastanesi Binası gibi Ankara'da bilinen kamu yapılarının tasarımcısı Avusturyalı mimar Robert Oerley tarafından 1937 tarihinde tasarlanmıştır. Ulus Hal yapısının yapıldığı bu dönemde, Cumhuriyet'in başkenti Ankara'nın ve kent merkezi olarak da Ulus'un sürekli bir yapılanma içinde olduğu söylenebilir. Söz konusu dönemde Ulus, Bayraktar'ın (2013) aktarımıyla, Ankara'nın aydınları ve bürokratlarının kullandığı bir mekân haline gelmiştir. Özellikle Ulus' da birçok kamu yapısının ve ilk banka yapılarının inşa edilmesi, törenler ve kutlamaların yapıldığı Ulus Meydanı'nın kent yaşamına katılması Ulus'u "Cumhuriyetin kurumsal yapısının mekânı" haline dönüştürmüştür. 1932 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Jansen Planı kapsamında, kentin yönetim merkezi Yenişehir'e taşınmış; ancak Ulus kentin ticari merkezi olmaya devam etmiştir (Bayraktar, 2013: 25). Bu süreçte Ankara Ulus Hali, Cumhuriyet dönemi Ankara'sının merkezi Ulus' da yer alan Şehit Teğmen Kalmaz Caddesi, Yakut Sokak, Hal Sokak ve Alsancak Sokak'larının kesiştiği konumda inşa edilmiştir (Görsel 1). Lineer biçimde planlanan yapı, konumu ve işlevi nedeniyle mekânsal ve çevresel bağlamda Ulus'un önemli noktalarından biridir. Bulunduğu konum Ulus'un en hareketli bölgesinde, Anafartalar Çarşısı ile Suluhan Çarşısının ortasında kalmaktadır. 3 tarihi çarşının bulunması nedeniyle, bu alan tarihi alışveriş noktası olarak nitelendirilebilir. Dinçer de (2014: 38-39) Ulus'un Cumhuriyet Dönemi Ankara'sı için sosyal, ticari ve idari anlamda bir merkez olduğuna; toplumun bütün ihtiyaçları için Ulus'a geldiğine dikkat çekmektedir. Onun aktarımına göre Ulus Hali, Tahtakale yangınından sonra, yanan alan ile Posta Caddesi ve Anafartalar Caddesi arasına inşa edilmiş; bulunduğu bölgeyi bir çarşı haline dönüştürmüştür.

Görsel 1. Ankara Ulus Hali'nin bulunduğu konum

Yapının kuzeybatı ve güneydoğu yönünde iki ayrı girişi bulunmakta; iki giriş arasında tasarlanan orta aks ve kenar bölümlerinde dükkanlar sıralanmaktadır. Asar'ın (2012: 82) çizdiği Görsel 2'de de dükkanların mor renk; sirkülasyonun ise gri renk ile renklendirildiği görülmektedir. Planda dükkanların iki uzun cephe üzerine sıralandığı; mekânın ortasında sergi alanları için bir bölümün ayrıldığı ve sirkülasyonun da mekânın her bölümüne ulaşabilecek şekilde ortaya alındığı anlaşılmaktadır. Yapıda ve yapının planında simetri hakimdir. Ancak yapının sade ve kübik biçimi, geniş betonarme saçaklar ile hareketlendirilmiştir. Yapının çevresinde yer alan dükkanların caddelere bakan cepheleri, geniş cam vitrinler olarak tasarlanmıştır. Bu özellikleri ile dönemin mimari özelliklerini taşıyan bir tasarıma sahiptir (Görsel 3). Düşünülmüş geniş cam açıklıkları ve geniş saçakları ile yatayda uzanan bu yapı hafifleştirilmiştir. Ulus hali, yapıldığı tarihten günümüze işlevini sürdürerek, Ankara halkı için ucuz alışveriş imkânı sağlamıştır. Bulunduğu konumu ve sahip olduğu işlevi yapının süreç boyunca yoğun olarak kullanılmasına ve kent insanı için bir 'anı' mekânı olmasına neden olmuştur (Asar,2012; Goethe Enstitüsü; TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi).

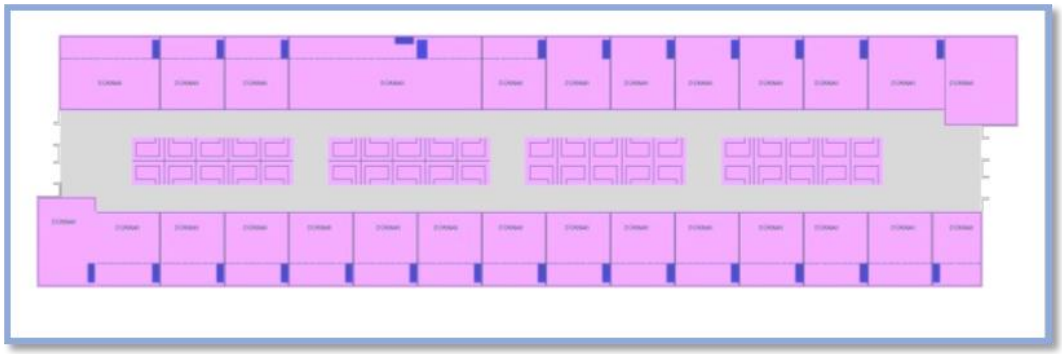

Görsel 2. Ankara Ulus Hali'nin Plan Şeması *(Asar,2012: 82.)*

Görsel 3. Solda Ankara Ulus Hal yapısı, sağda Abdullah Efendi Oteli (Erzurum Oteli)
https://i.pinimg.com/originals/20/75/29/2075292cd2577b11f65c9a5bda696832.png.

Ankara Ulus Hal yapısı malzeme, teknik ve tasarımıyla dönemin modern bir örneğini teşkil etse de aynı zamanda toplumun gündelik yaşamına katılmış ve kent belleğine dahil olmuş bir mekân olarak günümüz toplumuna aktarılan semantik bağlamını korumuştur. Tasarımı ve kent içindeki uzanımı, günümüz alışveriş merkezlerinin yaklaşımından çok farklıdır. Şehit Teğmen Kalmaz Caddesi ve Alsancak Sokak üzerine açılan iki girişiyle, bu sokaklardan kopmadan, bir iç sokak gibi kente dahil olmaktadır. Günümüz alışveriş mekânlarının mekân/zamansız yaklaşımı karşısında, Hal yapısı kentin ritmine ve toplumun zaman/mekân dinamiklerine uyum sağlamaktadır. Bu nedenle yapıldığı Cumhuriyet döneminden günümüzde kent belleğinde sürekliliğini korumuş; nesilden nesile aktarılan bir alışveriş kültürünün temsili olmuştur. Ankara'da yaşayan her neslin hafızasında bir alışveriş mekânı olarak imlenmiştir. Ancak sonradan Kızılay'ın ve çeşitli kent merkezlerinin kent yaşamına katılması ve artan alışveriş merkezleri nedeniyle bu anlamsal bağlamın zayıflayıp zayıflamadığı tartışma konusudur. Yapılan bu çalışmada da bir metropole dönüşen Ankara'da, eski Hal mekânının günümüz kent insanının beklenti ve ihtiyaçları karşısındaki rolü araştırılmak istenmektedir. Bu bağlamın araştırılması için, çalışmada Hal ile ilgili haber kaynakları değerlendirilmekte;

mekânın günümüz kent insanı için karşılığı ulaşılan bulgular üzerinden sorgulanmaktadır.

2. Deneyim ve Bellekte Ulus Hali

Çalışmada konu ile ilişkili gazete haberleri taranmak istenmiş; ulaşılan bulgular kronolojik bir sırayla değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili belirlenen kelimeler "Google Gelişmiş Seçeneği" kullanılarak eski gazete arşivinde (www.gastearsivi.com) aratıldığında, "Ulus Hali" kelimesi ile 4 sonuç; "Ulus Sebze ve Meyve Hali" kelimesi ile 267 sonuca ulaşılmıştır. Bu haberler incelendiğinde sadece 3 haberin Ulus hali ile örtüştüğü; diğer haberlerin farklı illere ait sebze halleri ya da farklı konulara sahip haberler olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle konu ile ilişkisi saptanamayan 268 haber, çalışma kapsamının dışında tutulmuştur.

Konu ilgili ilk haberin 11 Ocak 1935 Tarihli Ulus Gazetesi'nde çıktığı görülmüştür. Söz konusu haberde Ulus Hali yapılmadan önce sebze ve meyve satışının, Ulus Hali'nin yakında bulunan Suluhan Çarşısı'nda yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır (Görsel 4). Hal yapısının yapımı ile ilgili ise ilk haberin 12 Ekim 1936 tarihli Kurun Gazetesi'nde yayınlandığı saptanmıştır (Görsel 5). Bu haberde belediyenin meyve ve sebze satışı yapan yerleri modern bir yapıda birleştireceği ve satış fiyatlarının denetleneceği bilgisi yer almaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak, satış fiyatlarının denetlenmesinin, o dönem Hal'in alışveriş yapmada güvenilir ve ucuz bir nokta haline getirmiş olabileceği yorumu yapılabilir.

11 BONKANUN 1935 CUMA
ULUS
Ankara her yıl Suluhana 1.5 milyon liradan fazla para veriyor . .
Benim Günahım

Görsel 4. 11 Ocak 1935 Tarihli Ulus Gazetesi Haberi
https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1935-01-11/5.

Avusturya Almanyaya daha fazla yaklaştı
Fransaya notamız
Ankara Telefonu
Ankarada yeni bir sebze hali yapılacak
Açık pazar yerlerinin de ıslahına karar verildi
Madrit hava hücumuna karşı hazırlanıyor
Sancak Türkleri
Ankara Telefonu
Ankarada yeni bir sebze hali yapılacak
Açık pazar yerlerinin de ıslahına karar verildi
Divanı muhasebatta terfiler

Görsel 5. 12 Ekim 1936 Tarihli Kurun Gazetesi Haberi
https://www.gastearsivi.com/gazete/kurun/1936-10-12/2.

Konu ile ilgili dikkat çeken bir başka bulgu 30 Temmuz 1949 Tarihli Zafer Gazetesi'nin haberidir (Görsel 6). Bu haberde Ankara'ya çok fazla meyve ve sebze getirildiği; bu nedenle Hal'deki fiyatların düştüğü bilgisinin verildiği görülmüştür. Ankara halkının sebze ve meyve artışını gazete üzerinden takip edebildiği ve hatta Hal fiyatlarının meyve ve sebze satışında belirleyici olduğu, diğer satıcılar için emsal yarattığı anlaşılmaktadır.

KIBRISLI KARDEŞLERİMİZ DERTLERİNİ DÖKÜYORLAR
Hükümetimizin Kıbrıslı Türklere çok yakın alâka göstermesi lâzımdır
KIBRIS HABERLERİ
İLKBAHAR

Ankarada ucuz sebze ve meyve
Domates 8, Üzüm 20, Zerdali 5 kuruşa kadar düştü
Son bir kaç günden beri şehrimize bol miktarda meyva ve sebze gelmekte ve dolayısiyle fiyatlarda da eskisine nisbetle büyük bir düşüklük göze çarpmaktadır.
Dün yurdun muhtelif yerlerinden kamyon ve trenle bol miktarda meyva ve sebze gelmiştir. Bu vaziyet karşısında çürüme tehlikesi arzettiği için toptancı halinde bir kilo domates 8 kuruşa, üzüm 20 kuruşa, ve zerdali de 5 kuruşa kadar düşmüştür.
Adana'da cinayet
Bir genç sevdiği kadını öldürdü
Adana 29 (Telefonla) — Dün şehrimizde iki kişinin ölümü ve bir kişinin yaralanmasaiyle neticelenen

Görsel 6. 30 Temmuz 1949 Tarihli Zafer Gazetesi Haberi
https://www.gastearsivi.com/gazete/zafer/1949-07-30/2.

Çalışmanın devamında Cumhuriyet Gazetesi'nin kendi arşivinden "Ulus Hali" kelimesi aratıldığında toplam 10 sonuç bulunmuştur. Bu sonuçta yer alan 2 haberin aynı olduğu; 2 haberin ise konu ile ilişkili olmadığı anlaşılmıştır. Yapılan taramada "Ulus Sebze ve Meyve Hali" kelimesi aratıldığında ise hiçbir sonuca ulaşılamamıştır. Bu bağlamda değerlendirilen 7 haberin ilki, 28 Eylül 2006 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Kitap Eki'dir (Görsel 7). Gazete haberinde Güven Dinçer'in Ankara üzerine yazdığı kitaba yer verilmiş; çarşıların eski kalabalık günlerinin kitapta anlatıldığına dikkat çekilmiştir. Haberin devamında Ulus Hali ve Posta Caddesi'nin alışveriş yeri olduğu ancak sonradan Ankara'da çok fazla süpermarket açıldığı aktarılmıştır. Haber yazarının belirtiğine göre; artık alışverişte satıcının ve alıcının tutumunu izlemek mümkün görünmemektedir. Yazıdaki cümleler göz önüne alındığında, açılan süpermarketlerin Ulus Hali ve civarının değerini azalttığı değerlendirmesi yapılabilir.

Kent Yazıları
Mustafa Serif ONARAN
KITAP Değinmeler
Kentin kişiliğini yapan öyle özellikler var ki, içinde yaşasınız bile onları göremesiniz. Bir kentli anlatmak; yeni açılan yollarla, alanlarla, nice yapıların yapılmadığı, çarşıların civıltısıyla, unutulmuş bir bahçede sevdiğiniz insanın anılarıyla birlikte olmak anlamına gelebilir.
Güven Dinçer çarşıların civıltısını da anlatıyor. Eskiden Ulus Hali, Posta Caddesi dolayları alışveriş yerleriydi. Şimdi kenti süpermarket zincirleri kuşattı.
Satıcıların tutumunu izlemek, alıcıların merak dolu bakışlarındaki ilgiyi görmek; insanın içini sevinçle dolduran bir olaydı.
Memduh Şevket Esendal'ın bir öyküsünde; Haşmet Gülkokan adında bir gönül insanı, Ulus'tan Cebeci'ye doğru yürür. Yolda nice işyerlerine nice insanlara takılır. Onların da işine yardımcı olur, İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntısı yerine, Hâşmet Gülkokan' ın içindeki dingilliğin sevinci kaplar Ankara'yı.
Memduh Şevket Esendal **"Ayaşlı ile Kiracıları"**nda da kuruluş yıllarındaki Ankara'nın toplumsal değişimini anlatmaz mı?
İyi ki **"Bilgi Yayınevi"** Esendal'ın bütün kitaplarını yayımlıyor. O, bir insanda bir kentin gizli güzelliğini görmesini bilen bir edebiyat insanıydı.
KENT KİTAPLIĞI

Görsel 7. 28 Eylül 2006 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Kitap Eki Haberi
https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/4200/2006-09-28/28.

Ulus hali ile ilgili ulaşılan bir başka haber 10 Ekim 2006 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Tarım

Eki'nde yer alan haberidir (Görsel 8). Haberde Ankara'nın Türkiye'nin merkezinde olduğu için 4 denizden de balık yiyebildiği; en taze balıkların ise Ulus Hali ve Sakarya Caddesi'nde satıldığı belirtilmiştir. Özellikle Ulus Hali'nin balık satışında akla ilk gelen yerlerden biri olduğu ve balıkları Samsun Hali görmeden Ulus Hali'nin gördüğü aktarılmıştır.

Ankara, 4 denizden de balık yiyor

Zeynep ŞAHİN

KÖYLERE BİLE GÜNLÜK BALIK

'EN BAYAT BALIK 24 SAATLİKTİR'

Görsel 8. 10 Ekim 2006 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Tarım Eki Haberi https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/4885/2006-10-10/12.

Ulus Hali ile ilgili yayınlanmış 09 Temmuz 2010 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Ankara Eki'nde Ulus Hali esnafının durumu paylaşılmıştır (Görsel 9). Haberde esnafın satışının azaldığı ve Ankara halkının süpermarketlerden alışveriş yaptığı anlatılmıştır. Ulus Hali'nde şarküteri, et-balık-sakatat, sebze ve meyve, kuruyemiş gibi birçok gıda ürününün olduğu; 75 dükkan ve 15 sergi yerinde satışların yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca haberde esnaf ve müşterilerin görüşlerine de yer verilmiştir. Esnafın görüşlerine göre, haberde Ulus Hali esnafının eski günleri özlediği; satışların %60 azaldığı; Hal kiralarının çok yüksek olduğu ve Hal binasının yenilenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Haberde belirtilen müşterilerin görüşlerine göre ise, Hal'deki ürünlerin marketlere göre daha taze olduğu; Hal yapısının merkezi ve ulaşılabilir bir konumda olmasının iyi bir imkân olduğu ancak Hal'in temiz olmadığı; düzenleme ve bakıma ihtiyacı olduğu; ürünlerin market ile aynı ya da marketin üzerinde fiyatlarla satıldığı bulgularına ulaşılmıştır. Özetle bu haberde Ulus Hali'nin işleyiş ve işlevindeki aksaklıklara da değinilmiş; özlenen eski Hal'in özellikleri üzene durulmuştur. Bu habere göre Ulus Hali'nin artık topluma ucuz ve güvenilir alışveriş imkânı sunamadığı; büyüyen Ankara'da farklı alışveriş mekânlarının açıldığı, rekabetin arttığı ve toplumun bu mekânları tercih ettiği çıkarımları yapılabilir.

Cumhuriyet Ankara

Esnaf tutunmaya çalışıyor

Ulus Hali markete karşı

'Hal çevresinde düzenleme yapılmalı'

'Küçük Kara Balık'la' bilim ve sanata yolculuk

'Kitabı çocuklar yorumlayacak'

Görsel 9. 09 Temmuz 2010 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Ankara Eki Haberi https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/4234/2010-07-09/6.

Çalışma kapsamında ulaşılan 01 Şubat 2014 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Ankara Eki'nde yer alan haberde, Ulus ve Ulus Hali esnafının sorunlarından bahsedilmiştir (Görsel 10). Haberde Ankara halkının alışveriş merkezlerinden alışveriş yaptığı ve bu nedenle Ulus esnafının zor durumda olduğu anlatılmıştır. Haber yazarının "Ankaralı vatandaşın gözbebeği Ulus" olarak nitelendirdiği bölgede esnafın dükkanlarını kapattığına dikkat çekilmiştir. Haberde toplumun alışveriş yaptığı alışveriş merkezlerinin ise fotokopi gibi birbirine benzeyerek çoğaldığı; tüketiciye pahalı ürün sattığı ve kredi kartı kullanımını arttırdığı aktarılmıştır. Bir önceki haber ile benzer söylemleri içeren bu haberde kent toplumunun alışveriş kültüründeki eğilimin baskın bir şekilde değiştiği ve Ulus Hali'ndeki esnafın ise bu durum karşısında umutsuz kaldığı anlaşılmaktadır.

MR çilesi özelde bitti

Esnaf Ulus'un sorunlarını çözecek yetkili istiyor

Sporcular doping diye tarım ilacı içiyor

Optimum Outlet yarıyıl tatilinde dopdolu

Esnaf Ulus'un sorunlarını çözecek yetkili istiyor

Görsel 10. 01 Şubat 2014 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Ankara Eki Haberi https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/4234/2014-02-01/4.

Yapılan taramada ulaşılan 29 Mart 2015 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Sokak Eki'nde yer alan haberde, yazar kendi anılarını aktarmış ve en taze balığın Ankara'da olduğuna dikkat çekmiştir (Görsel 11). Haberin yazarı 1970'li, 1980'li yılları özlemle anmış; o dönemi kastederek Ulus Hali ve Sakarya Caddesi'nin balık sevenlerin mekânları olduğunu söylemiştir. Ayrıca eskiden sadece bu mekânlarda balık satıldığını; güncel koşullarda ise pazarlar, süpermarketler gibi birçok yerde balık bulunabildiğini belirtmiştir. Haberde Ankara'ya balığın İstanbul, Karadeniz, Ege ve Akdeniz kıyılarından geldiği; Ankara'daki balıkların hem taze hem de kasasında dinlenmiş olduğundan bahsedilmiştir.

BALIKLI ANKARA NOSTALJİSİ

Başkent Ankara her ne kadar "denize uzak, memur kenti" diye bilinse de, balığın daima tazesini yemekle hep övünür. Bu bir "kent efsanesi" değildir. Asla ve kat'a!

Görsel 11. 29 Mart 2015 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Sokak Eki Haberi https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/4962/2015-03-29/6.

Çalışma kapsamında incelenen bir başka haber, 31 Ocak 2020 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Anadolu Eki'nde yer almaktadır (Görsel 12). Haberde Hal'deki fiyatların yüksekliği aktarılarak, Hal fiyatları market fiyatları ile kıyaslanmıştır. Yapılan kıyaslamanın sonucunda Hal fiyatlarının daha yüksek olduğu ve Hal'e alışverişe gelenlerin bir şey alamadığı belirtilmiştir. Haberin başlığındaki ünlem ile de, fiyatlardaki bu tezatlığa vurgu yapılmak istenmiştir.

'Çarpık yapılaşma deprem riskini artırdı'

Baran ile Haberal protokol imzaladı

Yara sarma politikası

YURTTAŞ FİYATTAN ŞİKAYETÇİ

Market, Ulus Hali'den ucuz!

Halde 5 lira markette 2 lira

İmarda 'park', gerçekte kiralık

Görsel 12. 31 Ocak 2020 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin Anadolu Eki Haberi https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/5627/2020-01-31/1.

Yapılan taramada ulaşılan son haber, 02 Mayıs 2022 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanmıştır (Görsel 13). Haberde Ankara'da bayram alışverişlerinin Ulus Hali'nde yapıldığı; Hal'in her zaman kalabalık olduğu ve orta gelirli bireylerin buradan alışveriş yaptığı ancak haberde belirtilen şeker bayramında ise kalabalık olmasına rağmen satışın olmadığı aktarılmıştır. Haberde esnafın görüşlerine de yer verilmiş; esnafın durumdan memnun olmadığı anlatılmıştır. Bu anlatımda, alışveriş yapanların bir şey alamadıkları; alışveriş yapanların ise çoğunlukla yabancı (haberde Arap oldukları belirtilmiş) olduğu; eski şeker bayramlarında ise kent insanının kilo kilo şeker alarak dağıttığı yazılmıştır. Konu ile ilgili paylaşılan bu haberde, bölgenin sosyo-kültürel yapısındaki değişimin açıkça tariflendiği görülmektedir.

Pazarda 'kuru' kalabalık

Karalar güven kazandı

Bu bayram emekliler el öpecek

Pazarda 'kuru' kalabalık

Görsel 13. 02 Mayıs 2022 Cumhuriyet Gazetesi Haberi https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/2022-05-02/.

Yapılan taramada ulaşılan bulgular, Ulus Hali'nin günlük yaşamdaki karşılığının bir yansıması olarak görülebilir. Bu haberler geçmiş ile güncel durum arasındaki farklılıkları açıkça ortaya koymaktadır.

Haberlerde Ulus Hali'nin özlemle anıldığı; geçmişte toplumun gündelik pratiklerine tanıklık ettiği ancak güncel durumundan hem esnafın hem de müşterinin memnun olunmadığı görülmektedir. Aslında Ulus Hali için yapılan bu okumanın sonuçları, geçmişte ticaret merkezi olarak anılan Ulus'un güncel durumu hakkında da bir gerçekliği yansıtmaktadır. Bu gerçekliğe Kızılay ve Ulus Meydan'larının karşılaştırılmasını yapan Bayraktar da (2013) dikkat çekmekte; 1930'lardan 1950'lere kadar Ulus'un ticaretin merkezi olduğunu, 1950'lerden sonra bu odağın Kızılay'a kaydığını belirtmektedir. Bayraktar'ın (2013: 32) anlatımına göre 1980'lerden sonra Ulus finansal özelliklerini kaybetmiş, alt gelir grubunun yoğunlukla kullandığı mekânlara dönüşmüştür. Bayraktar'ın aktardığı bu bilgiler, Ulus'un alışveriş mekânı olan Ulus Hali'nin dönüşümündeki en önemli nedenlerden biri olarak da kabul edilebilir.

Araştırma kapsamında incelenen gazete haberlerine genel bir çerçeveden bakıldığında, Ulus Hali'nin güncel ve gelecekteki durumuna yönelik bir haber olmadığı; bu durumun büyük merak konusu olarak kaldığı görülmektedir. Çünkü yapılan bu çalışmada Ulus Hali'nin yenilenmesi ihtiyacı dikkat çeken bulgulardan biri olmakta; konu ile ilgili güncel bir habere Cumhuriyet Gazetesi üzerinden ulaşılamamaktadır. Konu ile ilgili güncel haberler tarandığında, 25 Ocak 2023 tarihli bir internet haberinde Ulus Hali'nin rekonstrüksiyonunun yapılacağı ve bu nedenle balık sezonu bittiğinde Hal esnafının geçici bir yere alınarak Hal'in inşaatının tamamlanacağı bilgileri verilmektedir (Beslen, B. 2023). Mekânın anlamsal bağlamı ve toplumsal bellekteki karşılığı göz önüne alındığında, Hal yapısının tamamen yıkılarak tekrar yapılması durumu endişe verecek bir gelişme olarak yorumlanabilir. Çünkü Mazlum'a (2014) göre rekonstrüksiyon, savaş veya doğal afet gibi koşullar söz konusu olduğunda belirli gerekçeler çerçevesinde kabul edilebilir. Aksi halde, aslını öldürmek ve bir taklidini yapmak olarak görülmektedir. Bu nedenle Ulus Hal yapısının yıkılarak, benzerinin inşa edilmesi durumu toplumun mekân ile ilgili duyumsadığı anlamı örseleyebilir; kent belleğindeki karşılığını sarsabilir. Erbey de (2020: 286), toplumsal belleğin mekân ve zaman kavramlarına dayandığını; mekândaki herhangi bir değişimin, toplumsal belleğin sürekliliğinde kesintiye neden olabileceğini belirtmektedir. Böyle bir varsayımda mekân ile ilişkili anlam ve sosyal yapı zedelenmektedir. Cumhuriyet Ankara'sının aktarımlarından biri olan Ulus Hali'ne bu anlamda yapılacak her müdahale de, geçmiş ile gelecek arasında bir kopmaya yol açabilir; kent belleğinde yeri dolmayacak bir boşluk yaratabilir.

Sonuç

Ankara Ulus Hali yapıldığı dönemden günümüze önemli bir alışveriş noktası olarak işlevini sürdürmüş; kent insanının çeşitli gereksinimlerine yönelik hizmet sağlamıştır. İşlevi sayesinde mekân, toplumun farklı bireylerini bir araya getirmiş; tüketim kültürünün kentsel düzlemdeki karşılığını temsil etmiştir. Çalışmada Ulus Hal'inin, satış yerlerini modern bir yapı içinde toplayabilmek ve satış fiyatlarının denetlenmesiyle kent toplumuna ucuz bir alışveriş ortamı sunabilmek amacı ile yapıldığı anlaşılmıştır. Bu amaç ile başlangıçta hal fiyatları topluma gazete aracılığı ile duyurulmuş; satıcı ve alıcı arasında bir güven bağı kurulmuştur. Kuruyemişten bakliyata, balıktan şarküteriye gıda ile ilgili her ürün ucuz bir şekilde Hal'de satılmıştır. Hatta Ankara'da deniz olmamasına rağmen, Ulus Hali balık severlerin hafızasında en taze deniz ürünlerinin olduğu bir mekân olarak kalmıştır. Ankara Ulus Hali sadece bir ticaretin değil; bayramlar, yeni yıl, Ramazan ayı gibi toplumsal ritüellere yönelik bir kent deneyiminin de yaşandığı bir mekân olmuştur. Bu nedenle de toplumsal belleğin yaratıldığı bir yer olarak tarihe tanıklık etmiştir. Bu özelliği ile Ankara Ulus Hali Marc Auge'nın (2017) 'yok yer' olarak tanımladığı alışveriş alanlarından ayrılmaktadır. Toplumsallık, tarihsellik ve kimliği ile Ankara Ulus Hali Ankara'nın belleğinde ve toplumun gündelik yaşamında 'yer' olarak imlenen bir mekân olarak kabul görmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen son döneme ait gazete haberleri dikkate alındığında, Ulus Hali'nin kent belleğindeki bağlamdan koptuğu ve anlam değerinin hızla değiştiği görülmektedir. Ulus'un ticari anlamda önemini kaybetmesi; çok fazla süpermarket ve alışveriş merkezinin açılması; Hal yapısının eski ve bakımsız kalması, Hal fiyatlarında bir standardın ve denetimin olmaması gibi nedenler kent insanının alışveriş kültürünü değiştirmektedir. Kent belleğinde Ankaralıların alışveriş noktası olarak işaretlenen Ulus Hali, günümüzde alışveriş için tercih edilen bir rota olmaktan çıkmaktadır. Geçmiş ile gelecek arasında köprü olması gereken Ulus Hali, gündelik yaşamdaki anlamını yitirme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle Ankara Ulus Hali ve bu Hal yapısının toplumsal yönünün irdelendiği çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Ayrıca Ulus'un ticari bir merkez olarak ele alındığı, günümüzde ve gelecekte bu özelliğin sürekliliğini sağlayacak araştırmaların yapılması da Ulus Hali için kalıcı ve gerçekçi bir perspektif sağlayabilir. Ancak konu ile ilgili literatür tarandığında, risk altındaki bu mekâna yönelik çok az çalışmanın olduğu; bu çalışmaların ise Ulus'daki kamu yapılarının ve Hal yapısının sadece mimari özellikleri üzerinde durduğu görülmektedir. Bu bağlamda Hal yapısının mimari ve toplumdaki değerinin araştırıldığı disiplinler

arası çalışmaların yapılması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca mekânın rekonstrüksiyonunun gündemde olduğu bu dönemde, Hal'in restorasyonuna yönelik yöntemlerin tartışılması ve konu ile ilgili uzmanların görüşlerinin alınması, mekânın korunması ve yaşatılmasında fırsat yaratabilir; kent belleğinin sürekliliğini sağlayabilir.

Kaynaklar

Auge, M. (2016). Yok-yerler (2.Basım). (T. Ilgaz, Çev.). Daimon Yayın.

Asar, B. (2012). Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezindeki Ticaret Binalarının Değişimi Ve Mekânsal Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Konya.

Bayraktar, N. (2013). Tarihe eş zamanlı tanıklık: Ulus ve Kızılay meydanlarının değişim süreci. Ankara Araştırmaları Dergisi, 1(1), 20-35

Beslen, B. 2023, 25, Ocak. Ulus'a 100 Yıllık Koruma Projesi. https://www.gazeteilksayfa.com/ulusta-buyuksehir-belediyesinin-calismalari-suruyor-161771h.htm Erişim Tarihi: 2023, 20, Haziran.

Dinçer, G. (2014). Ulus'tan Samanpazarı'na Anafartalar Caddesi'nin öyküsü. İdeal Kent, 11, 36-60.

Erbey, D. (2020). Kentsel Bellek Yitimine Çare Olarak Tarihi Kentsel Peyzaj Yaklaşımı. In I. Dinçer ve Z. Enlil (Ed), Kent ve Planlama içinde (s. 265-288). YEM.

Goethe Enstitüsü. Ankara Ulus Hali. http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ind/mar/trindex.htm Erişim Tarihi: 2020, 04, Aralık.

Gökgür, P. (2017). Kentsel mekânda kamusal alanın yeri (2. Basım). Bağlam Yayıncılık.

Mazlum, D. (2014). Koruma Kuramının Mimari Rekonstrüksiyona Bakışı. Mimarlık Dergisi, 380, 72-77.

Nora, P. (2006). Hafıza Mekânları. Dost Kitabevi Yayınları.

Özbaşaran-Tan, C., Ziyalar, N. ve Aşıcıoğlu, F. (2020). Gazete Haberlerinde Terör Saldırıları: Cumhuriyet Gazetesi 1930-2009 Örneklemi. OPUS International Journal of Society Researches, 15 (26), 4454-4478.

Rossi, A. (1984). The Architecture of the City. The MIT Press.

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. Ankara Hali- Oerley (1937). http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=1476 Erişim Tarihi: 2020, 04, Aralık.

Ünlü, T. (2017), Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekân İlişkisi: Mersin Örneği. Planlama Dergisi, 27, 75-93.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

A STUDY ON THE REPRESENTATION OF "ANKARA ULUS HALİ" IN URBAN MEMORY

Eda Balaban Varol

Ankara Ulus Hali, designed by Robert Oerley in 1937, was built to serve the shopping needs of society; it became one of the important buildings of Ulus due to both its design and function. The building designed in accordance with the architectural understanding of the period; became a part of daily life in the city; It has merged with other commercial and social spaces around it. Unlike today's shopping areas, the Hal was not conceived as a 'consumption-oriented' space in design and use; it was planned as a place of collective practices that combine with the public texture of the street. For this reason, as a Republican period structure, Ulus Hali has social and social values. In this context, Ankara Ulus Hali, which is recorded as an important shopping point in the urban memory, is handled as a scene of historical and social changes; it is tried to read the equivalent in urban memory. The aim of the research carried out within the scope of this subject is to emphasize the importance of Ankara Ulus Hali as a urban value in the daily life of the society. For this purpose, a literature review was conducted on the subject; newspaper news about the place were reached. The research was designed as a qualitative study; the semantic value of space was interpreted in the light of the findings obtained through newspaper news about the subject. It is hoped that the results obtained in the study will contribute to the continuity of "Ulus Hali" in the city's memory and will guide new studies on the subject.

Keywords: Ulus Hali, Ankara, urban memory, memory and space